Research Article

The Iranian Journal of Health Insurance | Volume 6, Issue 4, Winter 2024 | Pages: 316-327

journal.ihio.gov.ir

Futures Study of Corporate Governance with the Scenario Planning Approach Focusing on Healthcare Companies

Rohollah Esmaeili[1] MA, Mohammad Hasan Maleki[2*] PhD, Reza Gholami Jamkarani[1] PhD, Azadeh Maddahi[3] PhD

[1] Department of Accounting, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran
[2] Department of Management, University of Qom, Qom, Iran
[3] Department of Accounting, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran

***Correspondence to:** bozorgmehr.maleki1363@gmail.com

Received: December 9, 2023 **Revised:** January 10, 2024 **Accepted:** February 13, 2024 **Online Published:** March 16, 2024

Abstract

Introduction: The current study seeks to identify drivers and future scenarios of corporate governance in health companies.

Methods: The current research is practical in terms of orientation and its methodology is mixed. The theoretical community of the research are active experts in the capital market and corporate governance. The sampling method was done in a judgmental manner according to the expertise. The number of samples was equal to 10 people. The drivers of the research were obtained through literature review and interviews with experts. Screening and prioritization of drivers was done using two questionnaires, expert assessment and prioritization. These questionnaires were analyzed with two methods, fuzzy Delphi and Marcus.

Results: 24 drivers were obtained through literature review and 7 drivers were obtained through interviews with experts. Among the drivers of the research, 10 drivers had a diffusion number higher than 0.7 and were selected for the final ranking. The degree of priority of drivers screened with Marcus and considering three indicators of experts' expertise, severity of importance and degree of certainty was determined. The drivers, policies of governments regarding economic corruption and monitoring regulations of the TSE were respectively the most important drivers and were used to formulate research scenarios. To strengthen the research scenarios, the components of the root definition tool were used. The scenarios were: glass room, weak mechanisms, scattered world and dark room.

Conclusion: The practical proposals of the research were presented according to the ideal scenario (glass room). In this context, suggestions such as improving the organizational culture, strengthening the administrative organization, developing decision support systems for ranking health companies and continuously revising the corporate governance rules according to the necessities of business will help to improve corporate governance in the long term.

Keywords: Corporate Governance, Driver, Future, Futures Study, Scenario Planning, Health System Agencies

Highlights

1. Future study of corporate governance with a focus on health companies helps to know the factors affecting the future of corporate governance and the horizon ahead in health-oriented companies.
2. In the current research, by recognizing the factors and probable futures, suggestions have been made to improve corporate governance in the mentioned companies and in line with improving the health system of Iran.

Citation:
Esmaeili R, Maleki MH, Gholami Jamkarani R, Maddahi A. Futures study of corporate governance with the scenario planning approach focusing on healthcare companies. Iran J Health Insur. 2024;6(4):316-27.

Copyright © 2024 The Author(s); Published by National Center for Health Insurance Research. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

[DOI: 10.66224/ihio.6.4.316]

مقاله پژوهشی

فصلنامه علمی- پژوهشی بیمه سلامت ایران | دوره ۶، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۲ | صفحات ۳۱۶ تا ۳۲۷

آینده‌پژوهی راهبری شرکتی با رویکرد سناریونگاری با تمرکز بر شرکت‌های حوزه سلامت

روح‌الله اسماعیلی[۱] MA، محمدحسن ملکی[۲*] PhD، رضا غلامی جمکرانی[۱] PhD، آزاده مداحی[۳] PhD

[۱] گروه حسابداری، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران
[۲] گروه مدیریت، دانشگاه قم، قم، ایران
[۳] گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران

[*] **نویسنده مسئول:** محمدحسن ملکی، پست الکترونیک: bozorgmehr.maleki1363@gmail.com

دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۱۸ تصحیح: ۱۴۰۲/۱۰/۲۰ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۲۴ انتشار آنلاین: ۱۴۰۲/۱۲/۲۶

چکیده

مقدمه: مطالعه حاضر به دنبال شناسایی پیشران‌ها و سناریوهای آینده راهبری شرکتی در شرکت‌های حوزه سلامت است.

روش بررسی: پژوهش حاضر از نظر جهت‌گیری، کاربردی بوده و روش‌شناسی آن ترکیبی است. جامعه نظری پژوهش، خبرگان فعال در بازار سرمایه و متخصص در راهبری شرکتی هستند. روش نمونه‌گیری به صورت قضاوتی با توجه به تخصص خبرگان در حوزه راهبری شرکتی انجام شد. تعداد نمونه برابر ۱۰ نفر بود. پیشران‌های پژوهش از طریق مرور ادبیات و مصاحبه با خبرگان به‌دست آمد. غربال و اولویت‌بندی پیشران‌ها با استفاده از دو پرسشنامه خبره‌سنجی و اولویت‌سنجی انجام شد. این پرسشنامه‌ها با دو روش دلفی فازی و مارکوس تحلیل شدند.

یافته‌ها: ۲۴ پیشران از طریق مرور ادبیات و ۷ پیشران از طریق مصاحبه با خبرگان به‌دست آمد. از بین پیشران‌های پژوهش، ۱۰ پیشران از عدد دیفازی بالاتر از ۰/۷ برخوردار بودند و برای رتبه‌بندی نهایی انتخاب شدند. درجه اولویت پیشران‌های غربال شده با مارکوس و در نظر گرفتن سه شاخص تخصص خبرگان، شدت اهمیت و میزان قطعیت، مشخص شد. پیشران‌های، سیاست‌ها و اقدامات دولت‌ها در باب رانت و فساد اقتصادی و نظارت بر قوانین و مقررات سازمان بورس به‌ترتیب مهم‌ترین پیشران‌ها بودند و برای تدوین سناریوهای پژوهش مورد استفاده قرار گرفتند. برای تقویت سناریوهای پژوهش، مؤلفه‌های ابزار تعریف ریشه‌ایبه‌کار رفت. سناریوها عبارت بودند از: اتاق شیشه‌ای، سازوکارهای ضعیف، دنیای متشتت و تاریک‌خانه.

نتیجه‌گیری: پیشنهادهای کاربردی پژوهش با توجه به سناریوی ایدئال (اتاق شیشه‌ای) ارائه شد. در این زمینه پیشنهادهایی مثل بهبود فرهنگ سازمانی، تقویت تشکیلات اداری، توسعه سیستم‌های تصمیم‌یار برای رتبه‌بندی شرکت‌های حوزه سلامت و بازنگری پیوسته قوانین راهبری شرکتی باتوجه به نیازها و ضرورت‌های کسب‌وکار به بهبود راهبری شرکتی در بلندمدت مساعدت خواهد کرد.

واژگان کلیدی: راهبری شرکتی، پیشران، آینده، آینده‌پژوهی، سناریونگاری، شرکت‌های حوزه سلامت

نکات ویژه

۱- آینده‌پژوهی راهبری شرکتی با محوریت شرکت‌های حوزه سلامت کمک شایانی به شناخت عوامل مؤثر بر آینده راهبری شرکتی و افق پیش رو در شرکت‌های سلامت محور می‌کند.

۲- در پژوهش حاضر با شناخت عوامل و آینده‌های محتمل، پیشنهاداتی در راستای ارتقای راهبری شرکتی در شرکت‌های مذکور و در راستای ارتقای نظام سلامت ایران ارائه شده است.

مقدمه

صنعت سلامت در پیشرفت اقتصادی کشورها و رفاه اجتماعی جوامع، حائز اهمیت است. بهداشت و درمان به طور کلاسیک به عنوان ارائه درمان و خدمات به اشخاص نیازمند به خدمات پزشکی توصیف می‌شود. با توجه به حساسیت بالای بخش سلامت برای جامعه، دولت و ذی‌نفعان، اهمیت شفافیت و پاسخگویی در این حوزه به مراتب نسبت به بخش‌های دیگر بیشتر است. در سال‌های اخیر مقوله حکمرانی خوب برای دولت‌ها و سازمان‌ها اهمیت زیادی پیدا کرده است. راهبری شرکتی یکی از مظاهر حکمرانی خوب در سطح شرکت‌ها است. با وجود اهمیت حکمرانی خوب و شفافیت در بخش سلامت و نتایج مثبت آن برای رفاه جامعه، این مهم کمتر در بخش سلامت

[DOI: 10.66224/ihio.6.4.316]

مورد توجه قرار گرفته است.

بررسی نظام راهبری شرکتی در ایران نشانگر آن است که قانون تجارت فعلی همانند روابط تجاری گذشته منسوخ بوده و پاسخگوی کارکردها و ارتباطات تجاری فعلی نیست. نظر به ادبیات پژوهش، برای اطمینان از عملکرد مناسب شرکت‌ها و بازار سرمایه و تقویت اعتماد سرمایه‌گذاران [۱-۵]، بهبود راهبری شرکتی در بازار سرمایه کشور به‌شدت احساس می‌شود. علاوه بر این بهبود راهبری شرکتی باعث بهبود سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت و رشد پایدار اقتصادی می‌شود و فقدان راهبری شرکتی مطلوب، سلب حقوق سهامداران، تقلب‌های مدیران و فرار سرمایه را در پی خواهد داشت. با توجه به اهمیت راهبری شرکتی، خصوصاً در حوزه سلامت کشور، نیاز به برنامه‌ریزی جامع در این حوزه مشهود است. برای تدوین برنامه‌های راهبردی درمورد راهبری شرکتی در کشور در زمان حال، شناسایی پیشران‌ها و آینده راهبری شرکتی در کشور الزامی است. به همین خاطر پژوهش حاضر به دنبال آینده‌پژوهی راهبری شرکتی در کشور با رویکرد سناریونگاری است. سؤالات پژوهش حاضر عبارتند از:

۱- پیشران‌های مؤثر بر آینده راهبری شرکتی در حوزه سلامت چیست؟

۲- سناریوهای آینده راهبری شرکتی در حوزه سلامت چیست؟

امروزه آینده‌پژوهی را به عنوان مطالعه نظام‌مند «آینده‌های ممکن، محتمل و مرجح» و نیز «جهان‌بینی‌ها و اسطوره‌هایی» که در پس آنهاست، توصیف کرده‌اند. آینده‌پژوهی یک ظرفیت بشری عام است که فرد را توانمند می سازد تا درمورد آینده بیندیشد و احتمالات آینده را بررسی، مدل‌سازی و خلق کرده و در مقابلش واکنش مناسب را نشان دهد [۶].

ابزار مهم آینده‌نگاری و آینده‌پژوهی، سناریونگاری است. سناریوها، حوادث، رویدادها و چالش‌های آینده را در قالب داستان توصیف می‌کنند. سناریوها برای توصیف آینده‌های باورپذیر و محتمل نگاشته می شوند [۶].

سازمان همکاری و توسعه اقتصادی برای اولین بار مجموعه‌ای از اصول راهبری شرکتی را منتشر کرد. براساس تعریف این سازمان، راهبری شرکتی عبارت است از مجموعه‌ای از روش‌ها که ارتباطات میان سهامداران، اعضای هیئت مدیره و مدیریت شرکت را توصیف می‌کند و بر شیوه عملکرد شرکت اثرگذار است. راهبری شرکتی، ساختاری را ارائه می‌دهد که از آن طریق اهداف شرکت، ابزارهای تحقق آن اهداف و شیوه نظارت بر عملکرد شرکت مشخص می‌شود [۷].

در ادامه مطالعات صورت گرفته در حوزه راهبری شرکتی و عوامل اثرگذار بر آن ارائه شده است.

آخیم و همکاران [۸] به بررسی تأثیر کیفیت راهبری شرکتی بر توسعه پایدار پرداختند. این پژوهش، تأثیر راهبری شرکتی بر توسعه پایدار را در ۱۸۵ کشور بین سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۲۰ با استفاده از مدل رگرسیون خطی پنل بررسی کرده است. البته تحلیل‌هایی مجزایی هم در دو طبقه کشورهای با درآمد بالا و پایین انجام شد. یافته‌های پژوهش بیانگر تأثیر مثبت راهبری شرکتی (با ابعاد کارایی هیئت مدیره، توان ممیزی‌ها و گزارش‌ها و دیجیتالی‌سازی) بر توسعه پایدار (با ابعاد شاخص توسعه انسانی، شاخص سرمایه انسانی و شاخص عملکرد زیست‌محیطی) بود. همچنین نتایج نشان داد که اثر مثبت راهبری شرکتی بر توسعه پایدار در کشورهای کم‌درآمد نسبت به کشورهای با درآمد بالا بیشتر است.

خطیب و نور [۹] به بررسی تأثیر کووید-۱۹ بر رابطه شاخص‌های راهبری شرکتی و عملکرد شرکت پرداختند. پژوهش، داده‌های ۱۸۸ شرکت غیرمالی مالزی را در بازه زمانی ۲۰۱۹-۲۰۲۰ مورد استفاده قرار داد. نتایج نشان داد که کووید-۱۹ بر همه شاخص‌های شرکت ازجمله عملکرد شرکت، ساختار راهبری، سود سهام، نقدینگی و سطح اهرم تأثیر گذاشته است، با این حال، تفاوت شاخص‌ها قبل و بعد از پاندمی معنادار نیست. همچنین بررسی نشان داد که اندازه هیئت مدیره تأثیر مثبت معناداری بر عملکرد شرکت دارد. در زمان پاندمی، اندازه هیئت مدیره به اندازه تنوع هیئت مدیره روی عملکرد شرکت اثرگذار نیست. نهایتاً باید گفت که جلسات هیئت مدیره و جلسات کمیته حسابرسی تأثیر منفی قابل توجهی بر عملکرد شرکت قبل و بعد از کووید-۱۹ داشته است.

در داخل کشور هم پژوهش‌هایی انجام شده که اغلب روی مزایای آن، تأثیر عوامل خاص روی آن و شناسایی عوامل مؤثر بر آن تمرکز کرده‌اند. رونقی [۱۰] به بررسی تأثیر فناوری زنجیره بلوکی بر راهبری شرکتی و مسئولیت اجتماعی در شرکت‌های دانش‌بنیان حوزه فناوری اطلاعات پرداختند. یافته‌های پژوهش

[DOI: 10.66224/ihio.6.4.316]

نشان داد باتوجه به ایجاد نظامی غیرمتمرکز، شفافیت و قابلیت ردیابی، کاربست فناوری زنجیره بلوکی، اثر مستقیمی بر راهبری شرکتی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها دارد. همچنین نتیجه فرضیه آخر، اثر مستقیم راهبری شرکتی بر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها را نشان داد. به زعم محققان، فناوری زنجیره بلوکی، ظرفیت زیادی برای ارائه راهکارهای کارآمد برای نظام‌های فعلی حاکمیت شرکتی دارد. نقش زنجیره بلوکی نه‌تنها در عملکرد سازمانی و کسب مزیت رقابتی اثرگذار است، بلکه در کسب مزیت‌های محیطی و اجتماعی نیز تأثیر دارد.

سبزعلی‌پور و همکاران [۱۱] به ارائه مدل اقتضایی اثربخشی راهبری شرکتی با استفاده از رویکرد معادلات ساختاری پرداختند. نتایج برازش مدل ساختاری و مدل کلی پژوهش نشان داد که در بورس اوراق بهادار تهران، بررسی اثربخشی راهبری شرکتی با در نظر گرفتن عوامل اقتضایی در قالب یک مدل ساختاری قابل توضیح است. بدین معنا که از یک سو رقابت و راهبرد تجاری بخشی از عوامل تعیین راهبری شرکتی بوده و از سوی دیگر، راهبری شرکتی بر عملکرد و کیفیت سود از طریق کاهش احتمال مدیریت سود اثر دارد.

تقویت راهبری شرکتی در شرکت‌های حوزه سلامت نیازمند شناسایی و تحلیل عوامل و پیشران‌های اثرگذار بر آن است. در پیشینه به عوامل مختلفی مانند ساختار مالکیت، تمرکز مالکیت، قابلیت اتکای اطلاعات، برنامه‌های آینده، اندازه شرکت و کیفیت حسابرسی [۱۲-۱۷] اشاره شده است. اکثر این عوامل دارای ماهیت عملیاتی و درون‌سازمانی هستند. در ادبیات کمتر به عوامل از نوع پیشران با ماهیت ستراتژیک توجه شده است. مطالعه حاضر در نظر دارد تا علاوه بر استخراج پیشران‌های درون‌سازمانی و قابل کنترل بر پیشران‌ها و عوامل برون‌سازمانی کمتر قابل کنترل هم تمرکز کند.

مرور پیشینه پژوهش بیانگر آن است که اغلب پژوهشات انجام شده در حوزه راهبری شرکتی در زمینه‌هایی غیر از بخش سلامت مثل بانکداری انجام شده است. با وجود حساسیتی که بخش سلامت و عملکرد شفاف آن برای جامعه و ذی‌نفعان دارد، این حوزه کمتر مورد بررسی محققان قرار گرفته است. شکاف مذکور موجب شد در مطالعه حاضر با هدف تقویت نظام راهبری شرکتی در شرکت‌های سلامت‌محور به دنبال شناسایی پیشران‌های اثر گذار بر راهبری شرکتی و نگاشت سناریوهای باورپذیر از جمله سناریو ایده‌آل باشیم، زیرا تقویت راهبری شرکتی موجب بهبود عملکرد این شرکت‌ها و در نهایت افزایش رضایتمندی آحاد جامعه از خدمات سلامت خواهد شد.

روش بررسی

برای توصیف مشخصات پژوهش حاضر از مدل پیاز پژوهش ساندرز (۲۰۰۹) استفاده شد. پژوهش حاضر از منظر فلسفی پراگماتیسم است. از منظر پارادایمی برخی از این روش‌ها به پارادایم تفسیری و برخی دیگری اثباتی هستند. از آنجا که روش‌های مورد استفاده مبتنی بر پارادایم تفسیری و اثباتی هستند بنابراین فلسفه پژوهش حاضر پراگماتیسم است. از منظر رویکرد پژوهش به دلیل ماهیت نرم و اثباتی این روش‌ها، منطق پژوهش ترکیبی است. راهبرد پژوهش مطالعه موردی و از منظر روش‌شناسی، به دلیل استفاده از روش‌های مربوط به چند پارادایم، روش‌شناسی ترکیبی است. از نظر افق زمانی پژوهش حاضر تک‌مقطعی و از بعد گردآوری اطلاعات، میدانی است. افق زمانی پژوهش حاضر آینده میان مدت و ۱۰ سال آینده است. قلمرو مکانی پژوهش حاضر در سطح کشور ایران، قلمرو موضوعی پژوهش راهبری شرکتی و آینده‌پژوهی شرکت‌های سلامت محور و افق زمانی پژوهش حاضر از اسفند ماه سال ۱۴۰۰ تا خرداد ماه ۱۴۰۲ بوده است.

در این پژوهش از سه روش دلفی فازی، مارکوس و ابزار تعاریف ریشه‌ای استفاده شده است. روش‌های دلفی فازی و مارکوس دارای ماهیت کمّی هستند و تعاریف ریشه‌ای هم یک تکنیک کیفی است. روش دلفی فازی برای غربال پیشران‌ها، مارکوس برای تحلیل و اولویت‌بندی پیشران‌ها و نهایتاً ابزار تعاریف ریشه‌ای برای توسعه سناریوها استفاده شد. مارکوس یکی از فنون تصمیم‌گیری چندمعیاره است که به رتبه‌بندی و ارزیابی گزینه‌ها و عوامل می‌پردازد. این تکنیک، روشی مبتنی بر ماتریس تصمیم بوده و به صورت جبرانی عمل می‌کند. باتوجه به ماهیت کیفی و کمّی روش‌های مورد استفاده پژوهش، مطالعه حاضر دارای روش‌شناسی ترکیبی (کمّی-کیفی) است. همچنین به دلیل مزایای یافته‌های پژوهش برای راهبری شرکتی، مطالعه دارای جهت‌گیری کاربردی است.

[DOI: 10.66224/ihio.6.4.316]

برای گردآوری داده‌ها، دو ابزار مصاحبه و پرسشنامه استفاده شد. پیشران‌های پژوهش از بررسی مقالات مرتبط با راهبری شرکتی و مصاحبه با خبرگان راهبری شرکتی استخراج شد. در ادامه برای تحلیل داده‌های پژوهش، دو پرسشنامه خبره‌سنجی و اولویت‌سنجی بین خبرگان راهبری شرکتی توزیع شد. پرسشنامه‌های خبره‌سنجی با روش دلفی فازی و پرسشنامه‌های اولویت‌سنجی با روش مارکوس تحلیل شد. نهایتاً برای توسعه سناریوهای پژوهش، ابزار تعاریف ریشه‌ای به‌کار رفت. روایی این پرسشنامه، مبتنی بر مرور وسیع پیشینه راهبری شرکتی، حکمرانی خوب، مطالعات آینده و آینده‌پژوهی بوده و دارای روایی محتواست. در حقیقت ورودی پرسشنامه خبره‌سنجی، عواملی هستند که از پیشینه استخراج شده‌اند و خود پرسشنامه هم مورد تأیید خبرگان قرار گرفت. همچنین برای سنجش روایی از نسبت روایی محتوایی استفاده شد که مقادیر آن برای تمامی موارد بالای ۷/۰بوده است. برای سنجش پایایی، پرسش نامه‌ها با طیف جدید با فاصله دو هفته منتشر شد. همبستگی نتایج به‌دست آمده بیانگر پایایی است. همچنین به علت انتخاب حجم مطلوب نمونه (۱۰ نفر) و غربال پیشران‌ها و کاهش قابل توجه آنها، پرسشنامه اولویت‌سنجی از پایایی مناسب برخوردار بود. فنون تصمیم‌گیری مثل مارکوس بر روی تعداد خبرگان و عوامل، حساسیت زیادی دارند و کثرت عوامل سبب ناسازگاری نتایج می‌شود.

پرسشنامه‌های خبره‌سنجی برای ارزیابی اولیه عوامل و معیارها مورد استفاده قرار می‌گیرند. در این پرسشنامه‌ها از خبرگان درخواست می‌شود نظر خود را درمورد هر یک از عوامل در یک طیف پنج‌تایی از خیلی کم تا خیلی زیاد ارائه کنند. روایی این پرسشنامه‌ها با شاخص روایی محتوایی لاوشه سنجیده شد. مقدار این شاخص برای تمامی پیشران‌ها بیشتر از ۰/۷۹ بود که بیانگر روایی مطلوب تمامی پیشران‌ها است. پرسشنامه‌های اولویت‌سنجی هم برای ارزیابی نهایی پیشران‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند. در این پرسشنامه‌ها از خبرگان درخواست می‌شود نظر خود را درمورد هر یک از پیشران‌ها براساس شاخص‌های پژوهش در یک طیف ۱۰تایی از بسیار کم تا بسیار زیاد ابراز کنند. علت استفاده از پرسشنامه‌های خبره‌سنجی، ارزیابی اولیه به منظور کاهش قابل توجه عوامل است. چنین کاری باعث کیفیت بهتر رتبه‌بندی‌ها خواهد شد.

خبرگان مطالعه حاضر، مدیران و کارشناسان ارشد شرکت‌های فعال در بازار سرمایه متخصص در حوزه راهبری شرکتی بودند. روش نمونه‌گیری نظر به ماهیت خبره‌محور فنون استفاده شده در پژوهش، قضاوتی بوده و خبرگان براساس دانش و تجربه در زمینه راهبری شرکتی گزینش شده‌اند. تعداد نمونه در این پژوهش برابر ۱۰ نفر بود که برای روش‌های خبره‌محور قضاوتی، عدد مناسبی است. در پژوهشات آینده‌پژوهی از آنجا که از روش‌های خبره‌محور و قضاوتی استفاده می‌شود، ملاک حجم نمونه اشباع نظری و تخصص خبرگان است. در این روش‌ها معمولاً حجم نمونه عددی بین ۵ تا ۲۰ نفر است. در این پژوهش تلاش شد تا افرادی به عنوان نمونه انتخاب شوند که علاوه بر تخصص در حوزه راهبری شرکتی، در شرکت‌های مرتبط با حوزه سلامت و درمان برای مثال شرکت‌های دارویی سابقه فعالیت داشته باشند.

پژوهش حاضر در چهار مرحله اجرا شد. در مرحله اول، پیشران‌های اثرگذار در آینده راهبری شرکتی شرکت‌های حوزه سلامت از طریق مرور ادبیات و مصاحبه با خبرگان به‌دست آمد. در گام بعدی این پیشران‌ها بابه‌کارگیری روش دلفی فازی غربال شدند. در مرحله سوم، پیشران‌های پژوهش با در نظر گرفتن سه شاخص تخصص خبرگان، شدت اهمیت و میزان قطعیت و روش مارکوس، اولویت‌بندی شدند. نهایتاً سناریوهای پژوهش براساس پیشران‌های اولویت‌دار و ابزار تعاریف ریشه‌ای توسعه یافت.

روش دلفی فازی برای غربال پیشران‌های پژوهش، به‌کار رفت. در روش دلفی فازی برای غربال، نخست باید یک طیف فازی مناسب برای فازی‌سازی عبارات زبانی خبرگان توسعه یابد. بدین منظور می‌توان از طیف‌های فازی متداول استفاده کرد. در این مطالعه از طیف لیکرت پنج درجه استفاده شده که در جدول شماره یک آمده است.

پس از غربال پیشران‌ها، نوبت به تحلیل و اولویت‌بندی آنها می‌رسد. تحلیل پیشران‌ها با روش مارکوس انجام شد. روش مارکوس یکی از روش‌های جدید تصمیم گیری چند معیاره به معنای ارزیابی و اولویت‌بندی گزینه‌ها بر مبنای راه‌حل سازشی است. خبرگان نظر خود را درمورد هر پیشران در یک طیف ۱۰ تایی ابراز کردند.

[DOI: 10.66224/ihio.6.4.316]

۱۰ پیشران غربال شده با کاربست تکنیک مارکوس، رتبه‌بندی شدند. در این راستا باید نظرات خبرگان در قالب یک طیف ۱۰تایی در باب هر پیشران بر مبنای سه شاخص تخصص خبرگان، شدت اهمیت و قطعیت گرفته شود. این مقادیر با میانگین حسابی، یکپارچه شدند و ماتریس تصمیم تلفیقی به‌دست آمد. مقادیر این ماتریس، با روش خطی نرمال شدند و در ادامه با ضرب وزن شاخص‌ها در ماتریس نرمال، ماتریس نرمال موزون استخراج شد.

ابزار تعاریف ریشه‌ای یکی از تکنیک‌های مربوط به روش‌شناسی سیستم‌های نرم است که برای سناریونگاری مورد استفاده قرار می‌گیرد. این ابزار از شش بعد و مؤلفه تشکیل شده است. این ابعاد عبارتند از: مشتریان، عاملان و بازیگران، جهان‌بینی ذی‌نفعان، مالک سیستم یا مسئله، محیط سیستم، فرایند دگرگونی [۱۸]. در این پژوهش تلاش شد تا هر یک از سناریوهای آینده شرکت‌های حوزه سلامت براساس این شش مؤلفه تشریح شوند.

یافته ها

پیشران‌های مؤثر بر آینده راهبری شرکتی از طریق مرور تحلیلی ادبیات و مصاحبه با خبرگان راهبری شرکتی استخراج شدند. برای استخراج پیشران‌های پژوهش، پژوهش‌های مرتبط با راهبری شرکتی در بازه زمانی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۳ موجود در پایگاه‌های علمی معتبر داخلی و خارجی مورد بررسی قرار گرفتند.

۳۱ پیشران استخراج شده از مرور پیشینه (۲۴ پیشران) و مصاحبه (هفت پیشران) با تکنیک دلفی فازی غربال شدند. روش‌هایی مانند مارکوس دیمتل به تعداد زیاد عوامل بسیار حساسیت دارند. در این مرحله ۲۱ پیشران از تحلیل حذف شد و ۱۰ پیشران برای اولویت‌بندی نهایی انتخاب شدند. پیشران‌هایی که عدد دیفازی آنها بالاتر از ۰/۷ بود برای تحلیل و اولویت‌بندی با مارکوس انتخاب شدند. در این مطالعه، ۱۰ پیشران دارای عدد دیفازی بیشتر از ۰/۷ بودند. عدد ۰/۷ حد آستانه برای غربال پیشران‌ها در نظر گرفته شد. عموماً حد آستانه در مطالعات قبلی، عددی بین ۰/۵ تا ۰/۷ است که در این پژوهش، عدد ۰/۷ به عنوان حد آستانه در نظر گرفته شد. عدد در نظر گرفته شده بسیار سختگیرانه است و به کیفیت پیشران‌های نهایی کمک می‌کند. جدول شماره یک، لیست پیشران‌های غربال شده همراه با عدد دیفازی آنها را نشان می‌دهد.

سه شاخص تخصص خبرگان، شدت اهمیت و میزان قطعیت به عنوان شاخص‌های ارزیابی پیشران‌های مطالعه در نظر گرفته شدند. نخست خبرگان براساس طیف تکنیک BWM فازی، اهمیت‌دارترین شاخص را با سایر شاخص‌ها و دیگر شاخص‌ها را با ضعیف‌ترین شاخص مقایسه کردند. در ادامه خروجی این مقایسه‌ها با میانگین هندسی یکپارچه شد. براساس نظر خبرگان، شاخص میزان قطعیت به عنوان اصلی‌ترین معیار و شاخص تخصص خبرگان به عنوان ضعیف‌ترین معیار در نظر گرفته شد.

بر مبنای داده‌های جدول شماره ۲، میزان مطلوبیت ایدئال و پاد-ایدئال پیشران‌ها، عملکرد کلی پیشران‌های غربال شده و اولویت آنها تعیین می‌شود.

جدول ۱ | خروجی دلفی فازی

ردیف	پیشران‌های پژوهش	میانگین نظرات خبرگان			عدد دیفازی شده
		حدپایین	میانه	حد بالا	
۱	میزان توجه شرکت‌های حوزه سلامت به گزارش‌دهی خاصه گزارشات پایداری (CG_1)	۰/۵۶	۰/۷۳	۰/۸۵	۰/۷۱
۲	نظارت بر قوانین و مقررات سازمان بورس (CG_2)	۰/۶۹	۰/۸۴	۰/۹۲	۰/۸۲
۳	توسعه فناوری‌های نوین مثل بلاک‌چین و کلان‌داده‌ها در شرکت‌های حوزه سلامت (CG_3)	۰/۶	۰/۷۳	۰/۸۱	۰/۷۱
۴	شفافیت فضای کسب‌و کار (CG_4)	۰/۶۴	۰/۸	۰/۸۹	۰/۷۸
۵	ترکیب سهامداران (CG_5)	۰/۵۸	۰/۷۷	۰/۸۶	۰/۷۴
۶	سیاست‌ها و اقدامات دولت‌ها در باب رانت و فساد اقتصادی (CG_6)	۰/۷۵	۰/۸۹	۰/۹۷	۰/۸۷
۷	مقررات و چالش‌های قانونی (CG_7)	۰/۶۳	۰/۸۱	۰/۹	۰/۷۸
۸	میزان توجه به کنترل داخلی توسط شرکت‌های حوزه سلامت (CG_8)	۰/۵۳	۰/۷۴	۰/۹	۰/۷۲
۹	میزان استفاده از تجربیات موفق کشورهای پیشگام در راهبری شرکتی (CG_9)	۰/۵۷	۰/۷۹	۰/۸۲	۰/۷۳
۱۰	میزان استفاده از کارشناسان خبره مالی توسط شرکت‌های حوزه سلامت (CG_{10})	۰/۵۹	۰/۷۷	۰/۸۸	۰/۷۵

[DOI: 10.66224/ihio.6.4.316]

جدول ۲ | امتیاز و اولویت هر پیشران‌های پژوهش

ردیف	پیشران‌های پژوهش	K_i+	K_i-	f(K_i+)	f(K_i-)	f(K_i)
۱	CG1	۰/۵۸۲	۱/۴۲۶	۰/۷۱۰۱۶	۰/۲۸۹۸۴	۰/۵۲
۲	CG2	۰/۸۷۴	۲/۱۴۲	۰/۷۱۰۲۱	۰/۲۸۹۷۹	۰/۷۸۲
۳	CG3	۰/۴۴۸	۱/۰۹۸	۰/۷۱۰۲۲	۰/۲۸۹۷۸	۰/۴۰۱
۴	CG4	۰/۸۵۶	۲/۰۹۸	۰/۷۱۰۲۲	۰/۲۸۹۷۸	۰/۷۶۶
۵	CG5	۰/۶۹۲	۱/۶۹۶	۰/۷۱۰۲۲	۰/۲۸۹۷۸	۰/۶۱۹
۶	CG6	۱	۲/۴۵۱	۰/۷۱۰۲۳	۰/۲۸۹۷۷	۰/۸۹۴
۷	CG7	۰/۷۵۷	۱/۸۵۵	۰/۷۱۰۱۸	۰/۲۸۹۸۲	۰/۶۷۷
۸	CG8	۰/۴۲۵	۱/۰۴۲	۰/۷۱۰۲۹	۰/۲۸۹۷۱	۰/۳۸
۹	CG9	۰/۵۴۵	۱/۳۳۶	۰/۷۱۰۲۶	۰/۲۸۹۷۴	۰/۴۸۷
۱۰	CG10	۰/۴۳۳	۱/۰۶۱	۰/۷۱۰۱۷	۰/۲۸۹۸۳	۰/۳۸۷

نظر به امتیازات پیشران‌ها در جدول شماره دو، پیشران‌های سیاست‌ها و اقدامات دولت‌ها در باب رانت و فساد اقتصادی، نظارت بر قوانین و مقررات سازمان بورس، شفافیت فضای کسب‌وکار و مقررات و چالش‌های قانونی به‌ترتیب بیشترین اولویت را در تأثیرگذاری بر آینده راهبری شرکتی در شرکت‌های حوزه سلامت داشتند.

سناریوهای پژوهش بر مبنای اصلی‌ترین پیشران‌ها پرورش یافتند. از محل تلاقی دو پیشران سیاست‌ها و اقدامات دولت‌ها در باب رانت و فساد اقتصادی و نظارت بر قوانین و مقررات سازمان بورس، چهار سناریو توسعه یافت. این سناریوها عبارتند از: اتاق شیشه‌ای، سازوکارهای ضعیف، دنیای متشتت و تاریک‌خانه. برای پرورش سناریوها نشستی متشکل از پژوهشگران و شش نفر از خبرگان تشکیل شد. در این پنل، بحث‌هایی در باب هر سناریو بر مبنای مؤلفه‌های تعاریف ریشه‌ای با هدایت رهبر جلسه و خبرگان صورت گرفت. خروجی مباحث، پرورش و غنی کردن سناریوهای پژوهش بود.

۱- سناریو اتاق شیشه‌ای: این سناریو، بهترین وضعیت را درمورد شفافیت و پاسخگویی نشان می‌دهد. در این سناریو، دولت عزم جدی برای جلوگیری از رانت و فساد دارد و سازمان بورس با تهیه شاخص‌ها و استانداردها، با اثربخشی قابل قبول به تقویت راهبری شرکتی کمک می‌کند. در این سناریو، علاوه بر نهادهای اقتصادی و مالی، وزارت بهداشت و درمان هم با تعریف سازوکارهایی بر عملکرد شرکت‌های سلامت‌محور نظارت دارد.

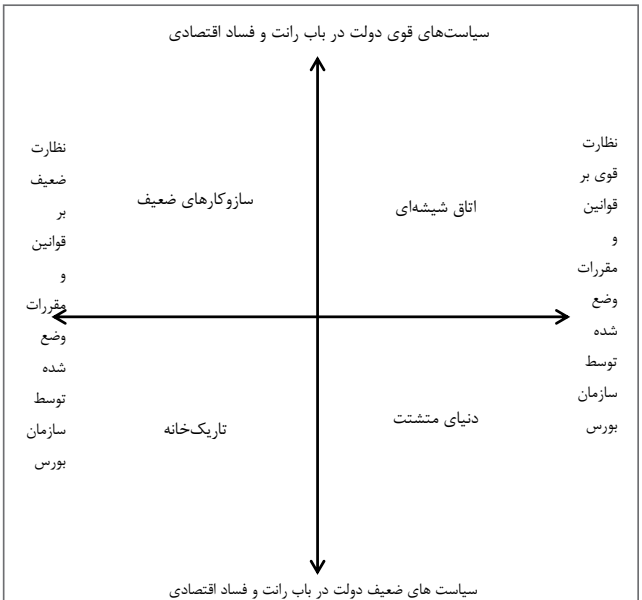

شکل ۱ | سناریوهای پژوهش

اجزای این سناریو با توجه به ابعاد ابزار تعاریف ریشه‌ای عبارت است از مشتریان: سهامداران، سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی و مصرف‌کنندگان شرکت‌های حوزه سلامت.

وجود قوانین و سازوکارهای راهبری شرکتی خوب و اجرای مناسب آنها باعث رضایت مشتریان سیستم در این سناریو خواهد شد؛ عاملان سیستم: هیئت مدیره، مدیران عامل شرکت‌های حوزه سلامت، مدیران ارشد، سیستم کنترل داخلی و حسابرسان شرکت‌های حوزه سلامت که عملکرد مطلوب و استاندارد آنها در پیاده‌سازی قوانین و سازوکارهای شرکتی باعث رضایت مشتریان سیستم خواهد شد. در این سناریو، گزارشات پایداری و ریسک‌های شرکت به خوبی افشا شده و کمیته‌های مختلف، علی‌الخصوص کمیته ریسک و حسابرسی، فعالیت مؤثری دارند. فرایند دگرگونی: انجام خدمات مختلفی مثل گزارش‌دهی پایداری و ریسک، کنترل داخلی و حسابرسی مطلوب توسط عاملان براساس استانداردها و شاخص‌های سازمان بورس. جهان‌بینی: عاملان و بازیگران اصلی به خوبی می‌دانند که شفافیت و پاسخگویی فقط یک شعار نیست و نهادهای اقتصادی و مالی کشور، علی‌الخصوص سازمان بورس، روی این موضوع حساس است و سازوکارهای اثربخشی برای نظارت بر آن دارد. مالکان سیستم: نهادهای اقتصادی مثل وزارت اقتصاد و بانک مرکزی علی‌الخصوص سازمان بورس که استانداردها و شاخص‌های مناسبی برای تهیه گزارشات و توسعه

[DOI: 10.66224/ihio.6.4.316]

سازوکارهای راهبری شرکتی به شرکت‌ها می‌دهند. یکی از مشکلات در حوزه راهبری شرکتی این است که دستورالعمل‌های سازمان بورس در این زمینه بیشتر توصیفی است و شرکت‌ها، استانداردها و شاخص‌های مناسبی برای راهبری شرکتی مطلوب ندارند. محیط: در اینجا بیشتر محیط قانونی مطرح است و عبارت است از مجموعه قوانین، سازوکارها، استانداردها و چارچوب‌های اثربخشی است که سازمان بورس وضع کرده و از ابزارهای نظارتی و فناورانه مطلوبی برای ضمانت اجرا استفاده می‌کند. در این آینده، سازمان بورس از مشورت‌های بورس‌های خارجی، نهادهای اقتصادی بین‌المللی و خبرگان مالی داخل و خارج کشور برای وضع این قوانین استفاده می‌کند. سیاست‌های کارآمد اقتصادی دولت در حوزه قیمت‌گذاری انرژی، شفافیت اداری و پاسخگویی، گردش آزاد اطلاعات و عزل و نصب کارگزاران هم باعث کارآمدی هرچه بیشتر قوانین سازمان بورس خواهد شد.

۲- سازوکارهای ضعیف: در این سناریو، با وجود توجه دولت به حکمرانی خوب و شفافیت بیشتر، سازمان بورس، سازوکارهای مؤثری برای پیاده‌سازی راهبری شرکتی ندارد. منظور از سازوکارها، مجموعه ای از استانداردها، شاخص‌ها و چارچوب‌هاست. صرف اینکه سازمان به شرکت‌ها بگوید باید کمیته ریسک داشته باشید و یا به گزارش‌دهی پایداری اهمیت بدهید، کافی نیست. سازمان باید در این زمینه استاندارد و شاخص داشته باشد و برای مثال بگوید در گزارشات خود باید حتماً این شاخص‌ها حضور داشته باشند. این چالش در بخش سلامت بیشتر مشهود است زیرا شرکت‌های فعال در حوزه سلامت در مقایسه با نهادهای مالی و اقتصادی دیگر مثل بانک‌ها، تجربه کمتری دارند و نبود شاخص‌ها و استانداردها در این حوزه بیشتر باعث گمراهی و سردرگمی می‌شود.

ابعاد این سناریو با استفاده از ابزار تعاریف ریشه‌ای عبارتند از مشتریان: سهامداران، سرمایه‌گذاران و مصرف‌کنندگان که از عملکرد شرکت‌های حوزه سلامت در زمینه شفافیت و پاسخگویی، رضایت ندارند. این ضعف عملکرد بیشتر متوجه سازمان بورس است که سازوکارهای مؤثر برای اجرا کردن قوانین در راهبری شرکتی را ندارد. عاملان سیستم: هیئت مدیره، مدیران عامل شرکت‌های فعال در حوزه سلامت، سیستم کنترل داخلی و حسابرسان شرکت که باتوجه به ضعف عملکرد سازمان بورس، در زمینه راهبری شرکتی دچار ابهام بوده و در بسیاری از مواقع، از قوانین سوءاستفاده می‌کنند. وجود سازوکارهای مناسب در ارتقای هیئت مدیره و توسعه کمیته‌های تخصصی از جمله کمیته ریسک نقش دارد. بهبود استانداردها به همکاری شرکت‌ها با متخصصین مالی خبره هم منجر می‌شود، بنابراین توسعه راهبری شرکتی از این ناحیه هم به بهبود رضایت سهامداران کمک می‌کند. فرایند دگرگونی: عملکرد شرکت‌ها در زمینه پاسخگویی و شفافیت نامتناسب است. باتوجه به سیاست‌های دولت درمورد الزام حکمرانی خوب، ممکن است بعضی شرکت‌ها در زمینه راهبری شرکتی وضع مطلوبی داشته باشند، اما بزرگ‌ترین چالش در این سناریو، عملکرد ضعیف سازمان بورس است. در این سناریو، با وجود شفافیت فضای کسب‌وکار، فرهنگ سازی مناسب نهادهای دولتی درمورد شفافیت و تقویت فرهنگ تصمیم‌گیری داده‌محور، شاخص‌ها و استانداردهای مناسبی توسط سازمان بورس برای نظارت بر عملکرد شرکت‌ها وجود ندارد. جهان‌بینی: در این سناریو یک عدم توازن جدی وجود دارد. قوانین بسیار خوبی در تمامی سطوح تصویب می‌شود. بسیاری از نهادهای اثرگذار تصور می‌کنند که مشکل اصلی، نبود قوانین خوب است، اما باید در نظر گرفت در حال حاضر قوانین بسیار خوبی وجود دارد که به دلیل نبود سازوکارها و ابهامات موجود به درستی اجرا نمی‌شود. مالکان سیستم: نهادهای اقتصادی و مالی مثل وزارت اقتصاد، وزارت صمت و بانک مرکزی، روی سیستم کنترل دارند. در این آینده، با وجود قوانین خوب و عزم جدی برای حکمرانی خوب، ناهماهنگی و اقدامات بخشی و قوانین متعارض و غیریکپارچه، اثربخشی راهبری شرکتی را کم می‌کند. محیط: شفافیت مناسبی در سططح کسب‌و کارها و سیستم‌های اداری وجود دارد.

دولت با وجود اقدامات مطلوب درمورد جلوگیری از رانت و تقویت شفافیت مثل قیمت‌گذاری رقابتی، اصلاحات اداری، بانکی و مالیاتی و ارزی، سازوکارهای مؤثری برای ضمانت اجرای این فعالیت‌ها و اقدامات طراحی نکرده است. توسعه حکمرانی الکترونیک، استفاده از فناوری‌های نوین داده محور مثل هوش کسب‌وکار و کلان‌داده‌ها، همکاری با نهادهای اقتصادی و مالی بین‌المللی، اخذ نظرات خبرگان مالی و اقتصادی داخلی و خارجی و سیستم‌سازی و مستندسازی به اجرایی شدن قوانین

[DOI: 10.66224/ihio.6.4.316]

کمک زیادی خواهد کرد.

۳- دنیای متشتت: در این سناریو، با وجود سیاست‌های ضعیف و نبود عزم جدی دولت برای مبارزه با فساد، سازمان بورس در تهیه قوانین و اجرایی کردن استانداردها، عملکرد قابل قبولی دارد. البته احتمال تحقق چنین سناریویی ضعیف است، زیرا عملکرد سازمان بورس تا حد زیادی متأثر از اقدامات دولت و سایر نهادهای اقتصادی است. مؤلفه‌های این سناریو با استفاده از ابزار تعاریف ریشه‌ای عبارتند از مشتریان: سهامداران، سرمایه‌گذاران و مصرف‌کنندگان محصولات و خدمات شرکت‌های حوزه سلامت و انجمن‌های محیط زیستی که نسبتاً از عملکرد شرکت‌ها در حوزه شفافیت و پاسخگویی رضایت دارند. علت این رضایت نسبی این است که عملکرد شرکت‌های سلامت‌محور در حوزه شفافیت صرفاً متأثر از عملکرد سازمان بورس نیست و سایر نهادهای اقتصادی هم در این زمینه اثرگذار هستند. عاملان سیستم: در این سناریو به دلیل وجود شاخص‌ها و چارچوب‌های شفاف که توسط سازمان بورس ارائه می‌شود، در زمینه ارائه گزارشات و اقدامات راهبری شرکتی ابهامی وجود ندارد. مدیران شرکت‌های حوزه سلامت از این چارچوب‌ها و شاخص‌ها می‌توانند به عنوان راهنما و دستورالعمل بهره ببرند. فرایند دگرگونی: در این سناریو، گزارشات و اقدامات شرکت‌های حوزه سلامت به علت اقدامات مطلوب سازمان بورس در زمینه استانداردسازی و شاخص‌سازی، پیشرفت مطلوبی می‌کند. اما این مطلب را باید در نظر داشت که شفافیت و پاسخگویی شرکت‌ها صرفاً متأثر از سازمان بورس نیست و ضعف دولت در حوزه رانت و فساد می‌تواند باعث کاهش شفافیت و پاسخگویی در بعضی شرکت‌ها، علی‌الخصوص شرکت‌های وابسته به نهادهای قدرتمند، شود. جهان‌بینی: حتی اگر در کل کشور مشکلات جدی در حوزه شفافیت وجود دارد و بسیاری از قوانین ناکارآمد هستند، اگر سازمان‌ها و نهادها تلاش کنند تا با توسعه سازوکارها و سیستم‌سازی، همین قوانین را هم عملیاتی کنند، تغییرات مثبتی رخ خواهد داد. بنابراین جهان‌بینی و نوع نگاه در این آینده، حداقلی است؛ یعنی یک سازمان فارغ از عملکرد دیگر سازمان‌ها تلاش می‌کند تا قوانین موجود را عملیاتی کند. البته باید به این مطلب توجه داشت که دامنه اثرگذاری یک سازمان به‌تنهایی محدود است. مالکان سیستم: در این سناریو، با وجود ضعف‌های ساختاری بانکی، مالیاتی و حکمرانی ضعیف در سطح دولت، سازمان بورس تلاش می‌کند تا چارچوب‌ها، استانداردها و شاخص‌های مؤثری برای بهبود راهبری شرکتی و تقویت آن طراحی کند. با وجود اثر مطلوب این تلاش‌ها، اما اثرگذاری آن در شفافیت و پاسخگویی شرکت‌ها، علی‌الخصوص در بخش سلامت، محدود خواهد بود. محیط: قوانین مالیاتی، بانکی، گمرکی و سرمایه‌گذاری در کشور از فقدان شفافیت و ابهام رنج می‌برند و در کشور، عزم جدی برای مبارزه برای فساد و رانت وجود ندارد. در این سناریو، حتی قوانین خوب و کارآمد هم به درستی اجرا نمی‌شوند. در حقیقت زمینه کلی اقتصاد کشور، فاقد شفافیت است اما سازمان بورس تلاش می‌کند تا حداقل برای اجرایی کردن قوانین موجود استانداردسازی کند. این مطلب را باید در نظر گرفت که باید به مسائل، نگاه خاکستری داشت. یعنی حتی در بدترین شرایط هم ممکن است سازمان‌ها و قوانینی باشند که مؤثر عمل می‌کنند. احتمال وقوع چنین سناریویی اندک است.

۴- تاریک‌خانه: این سناریو بدترین وضعیت ممکن را توصیف می‌کند. در این سناریو، وضعیت حکمرانی در سطح کلان، ضعیف و نامطلوب بوده و اراده ضعیف برای بهبود شفافیت وجود دارد. سازمان بورس هم به عنوان یکی از نهادهای اقتصادی با ضعف حکمرانی مطلوب روبه‌رو است. در حقیقت نه‌تنها قوانین و چارچوب‌های ضعیفی برای راهبری شرکتی توسط سازمان بورس توسعه یافته، بلکه حتی همین چارچوب‌های فعلی هم اجرا نمی‌شوند. ابعاد این سناریو با استفاده از ابزار تعاریف ریشه‌ای عبارتند از مشتریان: سهامداران و سرمایه‌گذاران ناراضی که از شفافیت و پاسخگویی شرکت‌های حوزه سلامت رضایت ندارند. عاملان سیستم: مدیران شرکت‌ها، سیستم‌های کنترل داخلی و حسابرسان شرکت‌های حوزه سلامت که عملکرد مطلوبی در حوزه راهبری شرکتی ندارند. ساختارها و قوانین ناکارآمد در سطح کلان و چارچوب‌های ضعیف راهبری شرکتی سازمان بورس باعث می‌شود تا بسیاری از شرکت‌ها از این وضعیت سوءاستفاده کرده و راهبری شرکتی نامناسبی داشته باشند. برخی مواقع علاوه بر نداشتن عزم جدی، تخصص و تجربه‌ای هم در این شرکت‌ها وجود ندارد. فرایند دگرگونی: کنترل داخلی ضعیف، حسابرسی نامطلوب، ضعف کمیته‌های راهبری شرکتی و عملکرد ضعیف هیئت مدیره از مهم ترین ویژگی‌های این

[DOI: 10.66224/ihio.6.4.316]

سناریو هستند؛ جهان‌بینی: وقتی عزمی برای مبارزه با فساد و رانت در سطح کلان وجود ندارد، عملکرد سازمان بورس برای شاخص‌سازی و تدوین استانداردها به‌تنهایی مشکلی را حل نخواهد کرد. مالکان سیستم: نهادهای مالی و اقتصادی کشور، علی‌الخصوص سازمان بورس که در حوزه قیمت‌گذاری انرژی، ایجاد فضای رقابت عادلانه، شفافیت اداری، گردش آزاد اطلاعات و راهبری شرکتی برنامه مطلوب و اثربخشی ندارند. محیط: مجموعه قوانین بانکی، مالیاتی، گمرکی، قضایی و اداری و اقتصادی که ضعف‌های زیادی دارند و برای اجرای همین قوانین و چارچوب‌ها هم استانداردسازی و سیستم‌سازی درستی صورت نگرفته است. از مهم‌ترین دلایل چنین وضعیتی نبود عزم جدی برای ایجاد شفافیت و مبارزه با رانت، حکمرانی ضعیف، استفاده نکردن از فناوری‌های جدید داده‌محور، مشورت نکردن با سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی و بی‌توجهی به نظرات خبرگان مالی برای انجام تغییرات مطلوب است.

بحث

راهبری شرکتی نقش مهمی در بهبود شفافیت و پاسخگویی شرکت‌ها و رضایت بیشتر سهامداران دارد. در ادبیات پژوهشات متعددی درمورد عوامل مؤثر بر راهبری شرکتی در کشورهای مختلف صورت گرفته است. در اغلب این پژوهش‌ها، نقش عوامل درون‌سازمانی و عملیاتی مثل اندازه شرکت، اندازه و ترکیب هیئت مدیره و یا ساختار مالکیت روی راهبری شرکتی مورد بررسی قرار گرفته است. مرور ادبیات به خوبی بیانگر نبود پژوهش برای شناسایی عوامل راهبردی یا پیشران‌ها و سناریوهای آینده راهبری شرکتی، علی‌الخصوص در حوزه سلامت، است. به همین دلیل و باتوجه به اهمیت شرکت‌های سلامت‌محور در نظام سلامت کشور، مطالعه حاضر به دنبال شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی و سناریوهای مؤثر بر آینده راهبری شرکتی در ایران بوده است.

پژوهش در چند بخش انجام شد. در گام نخست، پیشران‌های مؤثر بر آینده راهبری شرکتی در شرکت‌های حوزه سلامت از طریق مرور پیشینه و مصاحبه با خبرگان راهبری شرکتی استخراج شد. از ۳۱ پیشران استخراج شده، ۲۴ پیشران از مرور ادبیات و هفت پیشران از طریق مصاحبه با خبرگان راهبری شرکتی به‌دست آمد. به علت کثرت پیشران‌ها و محدودیت روش‌های تصمیم‌گیری به تعداد خبرگان و عوامل، از پرسشنامه خبره‌سنجی و روش دلفی فازی برای غربال پیشران‌ها استفاده شد. ۱۰ پیشران از عدد دیفازی مناسبی نسبت به حد آستانه برخوردار بودند و برای اولویت‌بندی نهایی انتخاب شدند. پیشران‌های نهایی با در نظر گرفتن سه شاخص تخصص خبرگان، شدت اهمیت و میزان قطعیت و نظر خبرگان با روش مارکوس اولویت‌بندی شدند. دو پیشران سیاست‌ها و اقدامات دولت‌ها در باب رانت و فساد اقتصادی و نظارت بر قوانین و مقررات سازمان بورس دارای بیشترین امتیاز و اولویت بودند و مبنای تدوین سناریوها قرار گرفتند. سناریوهای پژوهش عبارت بودند از: اتاق شیشه‌ای، سازوکارهای ضعیف، دنیای متشتت و تاریک‌خانه. سناریوی اتاق شیشه‌ای بیانگر وضعیت ایده‌آل بود و برای تدوین راهکارهای پژوهش مورد استفاده قرار گرفت.

تقویت راهبری شرکتی در ایران نیازمند شناسایی و تحلیل عوامل و پیشران‌های اثرگذار بر آن است. این پژوهش علاوه بر شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر آینده راهبری شرکتی، سناریوهای آینده آن را شناسایی کرده است. در این پژوهش علاوه بر نگاشت سناریوهای پژوهش، سناریوهای محتمل و مطلوب پژوهش هم مشخص شده‌اند. با استفاده از نتایج پژوهش می‌توان با تقویت عوامل کلیدی اثرگذار بر راهبری شرکتی در راستای برنامه‌ریزی راهبردی و نیل به سناریوی ایده‌آل پژوهش (سناریوی اتاق شیشه‌ای) گام‌های مؤثری برداشت و از این طریق شاهد ارتقای خدمات ارائه شده در حوزه سلامت و رضایت‌مندی آحاد جامعه باشیم.

اولین پیشران اثرگذار، سیاست‌ها و اقدامات دولت در باب رانت و فساد اقتصادی است. از مهم‌ترین ابزارهای پیشگیری از جرایم اقتصادی، نظارت کارآمد بر فرایندهاست. توسعه سازوکارهای نظارتی دارای ضمانت اجرایی در همه سطوح دولت در کاهش فسادهای اداری و اقتصادی مؤثر خواهد بود. مطلب بعدی در رابطه با این پیشران، اصلاح و تقویت فرهنگ سازمانی است. بهبود فرهنگ سازمانی در دستگاه‌ها و سازمان‌ها نقش خودکنترلی دارد. فرهنگ از طریق باورها و ارزش‌ها سبب پیشگیری از فساد و جرایم اقتصادی می‌شود. علاوه بر اصلاح فرهنگ سازمانی، اصلاح ساختار اداری هم به شفافیت

[DOI: 10.66224/ihio.6.4.316]

و پیشگیری از فساد کمک می‌کند. پیاده‌سازی اصلاحات در سازمان‌های دولتی از جمله اصلاح و بهبود تشکیلات سازمان‌ها، تقویت سیستم بودجه‌ریزی، مدیریت مالی اثربخش، سیستم مالیاتی مؤثر، توسعه دولت الکترونیک و فعالیت‌هایی از این دست می‌تواند در کاهش فساد و رانت اقتصادی اثرگذار باشد. مطلب آخر در باب اقدامات دولت برای کاهش فساد، توجه به کوچک‌سازی دولت است. حرکت در راستای کوچک‌سازی واقعی دولت و بهبود اثربخشی آن از طریق واگذاری فعالیت‌ها به بخش خصوصی و کاربست فناوری‌های نوین مدیریتی، یکی از عوامل کلیدی ضدفساد است. سپردن فعالیت‌های غیرحاکمیتی به بخش خصوصی، حذف ارتباط مستقیم و جایگزینی سیستم‌های الکترونیکی از طریق استقرار کامل دولت الکترونیکی، پیشرفت جامعه مدنی و حذف محدودیت‌های تأمین و راه‌اندازی و فعالیت موسسات مردم‌نهاد و دسترسی سهل و سریع آنها به اطلاعات و گزارش‌دهی و پاسخگویی منظم و ادواری سازمان‌های دولتی در زمینه‌های اقتصادی، مالی و اداری از مهم‌ترین پیشنهادهایی است که در این بخش قابل اجراست.

در بخش سلامت، استفاده از فناوری‌های داده‌محور و دیجیتال علی‌الخصوص فناوری‌های نسل چهارم در حوزه‌های مختلفی چون ردیابی فرایندها، کشف تقلب، پیش‌بینی و نظارت می‌تواند مؤثر و کارگشا باشد. همچنین باتوجه به تجربه کم شرکت‌های حوزه سلامت در زمینه‌های حکمرانی خوب و راهبری شرکتی می‌توان دوره‌های آموزشی مناسبی را در این زمینه تعریف و طراحی کرد. آگاه‌سازی کارکنان و مدیران باعث خواهد شد تا بتواند گزارشات و اسناد را براساس دستورالعمل‌های سازمان بورس طراحی کنند.

پیشران مؤثر بعدی، نظارت بر قوانین و مقررات وضع شده توسط سازمان بورس است. صرف وضع قوانین در حوزه راهبری شرکتی به تقویت راهبری در شرکت‌ها و بازار منجر نمی‌شود. نهادهای نظارتی باید به طور پیوسته گردش آزاد اطلاعات و گزارشات شرکت‌ها را رصد کرده و با شاخص‌های استاندارد ارزیابی کنند. در زمینه نظارت، تدوین شاخص‌ها و توسعه سیستم‌های تصمیم‌یار مبتنی بر اولویت‌بندی به نهادهای ناظر کمک می‌کند تا ارزیابی دقیقی از وضعیت شرکت‌های مختلف داشته باشند. علاوه بر موارد پیشین، توسعه زیرساخت‌های فن‌آورانه که ضعف آن مشهود است به بهبود بعد نظارت در بازار سرمایه کمک می‌کند. در حوزه سلامت، نظارت متولیان سلامت از جمله سازمان بیمه سلامت می‌تواند در حاکمیت شرکتی بهینه در شرکت‌های سلامت محور اثربخش باشد.

در ارتباط با پیشنهادهای پژوهشی هم می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- انجام برنامه‌ریزی راهبردی در زمینه راهبری شرکتی در حوزه سلامت کشور براساس سناریوی مطلوب پژوهش

۲- شناسایی و تحلیل موانع پیاده‌سازی و اجرای مطلوب راهبری شرکتی در شرکت‌های فعال در حوزه سلامت کشور.

در ارتباط با محدودیت‌های پژوهش می‌توان گفت که روش‌های مورد استفاده در این پژوهش، عمدتاً خبره‌محور و قضاوتی هستند. علاوه بر این در این پژوهش برای توسعه سناریوها صرفاً دو پیشران به عنوان ملاک و مبنا برای توسعه سناریوها در نظر گرفته شد. همچنین برای توسعه سناریوها، صرفاً سطح پیشران‌ها و عوامل سیستمی مورد توجه قرار گرفت.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش پیشران‌های مؤثر بر آینده راهبری شرکتی در شرکت‌های حوزه سلامت از طریق مرور پیشینه و مصاحبه با خبرگان راهبری شرکتی استخراج شد. دو پیشران سیاست‌ها و اقدامات دولت‌ها در باب رانت و فساد اقتصادی و نظارت بر قوانین و مقررات سازمان بورس دارای بیشترین امتیاز و اولویت بودند و مبنای تدوین سناریوها قرار گرفتند. سناریوهای پژوهش عبارت بودند از: اتاق شیشه‌ای، سازوکارهای ضعیف، دنیای متشتت و تاریک‌خانه. سناریوی اتاق شیشه‌ای بیانگر وضعیت ایده‌آل بود و برای تدوین راهکارهای پژوهش مورد استفاده قرار گرفت. با استفاده از نتایج پژوهش می‌توان با تقویت عوامل کلیدی اثرگذار بر راهبری شرکتی در مسیر برنامه‌ریزی راهبردی و نیل به سناریوی ایده‌آل پژوهش (سناریوی اتاق شیشه‌ای) گام‌های مؤثری برداشت و از این طریق شاهد ارتقای خدمات ارائه شده در حوزه سلامت و رضایت‌مندی آحاد جامعه باشیم.

دانش‌افزایی پژوهش از دو بعد محتوایی و روشی قابل بررسی است. از نظر محتوایی این پژوهش علاوه بر شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر آینده راهبری شرکتی، سناریوهای آینده

[DOI: 10.66224/ihio.6.4.316]

آن را شناسایی کرده است. در این پژوهش علاوه بر نگاشت سناریوهای پژوهش، سناریوهای محتمل و مطلوب پژوهش هم مشخص شده‌اند. از نظر روشی، پژوهش حاضر یک مطالعه توسعه‌ای است. این پژوهش علاوه بر نوآوری محتوایی به توسعه یک روش‌شناسی آینده‌پژوهی برای حل مسائل آینده پرداخته است. هر بخش از مراحل آینده‌پژوهی در این پژوهش از یک روش مناسب استفاده کرده است.

تأییدیه اخلاقی: این مقاله در راستای رساله دکتری تخصصی در رشته حسابداری است که با کد ۱۶۲۵۵۴۰۵۷ مورد تأیید دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم قرار گرفت.
تعارض منافع: بین نویسندگان این مقاله هیچ گونه تعارض منافعی وجود ندارد.
سهم نویسندگان: همه نویسندگان سهم یکسانی در تهیه و گزارش این مقاله داشتند.
منابع مالی: مطالعه حاضر مورد حمایت مالی قرار نگرفته است.

References

1. Shahid MS, Abbas M. Does corporate governance play any role in investor confidence, corporate investment decisions relationship? Evidence from Pakistan and India. J Econ Bus. 2019;105:105839. doi: 10.1016/j.jeconbus.2019.03.003.
2. Bawaneh SS. Impact of corporate governance on financial institutions? performance: A board composition case. Asian Economic and Financial Review. 2020;10(1):54-69. doi: 10.18488/journal.aefr.2020.101.54.63.
3. Vicente-Ramos W, Reymundo K, Pari L, Rudas N, Rodriguez P. The effect of good corporate governance on banking profitability. Management Science Letters. 2020;10(9):2045-52. doi: 10.5267/j.msl.2020.2.007.
4. Farooq M, Noor A, Ali S. Corporate governance and firm performance: empirical evidence from Pakistan. Int J Bus Soc. 2022;22(1):42-66. doi: 10.1108/CG-07-2020-0286.
5. Antwi IF, Carvalho C, Carmo C. Corporate governance and firm performance in the emerging market: A review of the empirical literature. Journal of Governance and Regulation. 2021;10(1):96-111. doi: 10.22495/jgrv10i1art10.
6. Ahmadi E, Maleki MH, Sanavi Fard R, Fathi MR. Presenting a model for future study of supply chain in oil industry with soft approach. Management Research in Iran. 2021;24(1):59-79. [Persian]
7. Demise N, Miwa Y, Nakabayashi M, Nakoshi Y, Demise N. OECD principles of corporate governance. Corporate governance in Japan: From the viewpoints of management, accounting, and the market. 2006:109-17. doi: 10.1007/978-4-431-30920-8_10.
8. Achim MV, Văidean VL, Safta IL. The impact of the quality of corporate governance on sustainable development: An analysis based on development level. Economic research-Ekonomska istraživanja. 2023;36(1):930-59. doi: 10.1080/1331677X.2022.2080745.
9. Khatib SF, Nour A. The impact of corporate governance on firm performance during the COVID-19 pandemic: Evidence from Malaysia. Journal of Asian Finance, Economics and Business. 2021;8(2):0943-52.
10. Ronaghi Mohammadhossein. The Effects of Blockchain Technology on Corporate Governance and Corporate Social Responsibility in Knowledge-Based Companies in IT industry. Journal of Entrepreneurship Development. 2021;14(1):61-80. [Persian]
11. Sabz Alipour F, Aghaei MA, Azar A, Sepasi S. Presenting the contingency model of corporate governance effectiveness: structural equation approach. Audit Knowledge Quarterly. 2017;18(4):5-27. [Persian]
12. Boachie C. Corporate governance and financial performance of banks in Ghana: the moderating role of ownership structure. International Journal of Emerging Markets. 2023;18(3):607-32. doi: 10.1108/IJOEM-09-2020-1146.
13. Yilmaz MK, Aksoy M, Khan A. Moderating role of corporate governance and ownership structure on the relationship of corporate sustainability performance and dividend policy. Journal of Sustainable Finance & Investment. 2022:1-30. doi: 10.1080/20430795.2022.2100311.
14. Al Shanti AM, Elessa MS. The impact of digital transformation towards blockchain technology application in banks to improve accounting information quality and corporate governance effectiveness. Cogent Economics and Finance. 2023;11(1):2161773. doi: 10.1080/23322039.2022.2161773.
15. Biduri S, Fadhila SN, Dewi SR, Maryanti E. Can Company Size Moderate Good Corporate Governance on Disclosure of Sustainability Reports?. Journal of Accounting Science. 2023;7(1):83-99. doi: 10.21070/jas.v7i1.1698.
16. Kalbuana N, Taqi M, Uzliawati L, Ramdhani D. CEO narcissism, corporate governance, financial distress, and company size on corporate tax avoidance. Cogent Business and Management. 2023;10(1):2167550. doi: 10.1080/23311975.2023.2167550.
17. Hassan S, Aksar MA, Khan S, Ahmed T, Zahoor M. Impact of Audit Quality on Real Earnings Management: Moderating Role of Corporate Governance. Reviews of Management Sciences. 2023;5(1):1-12. doi: 10.53909/rms.05.01.0191.
18. Mohaghar, A., maleki, M. H., Seyed Javadein, S. M. A Framework for Identifying and Analyzing Drivers Affecting the Future of the Retail Industry with a Focus on Human Factors (Case Study: Hyper Family Chain Stores). Strategic Management Researches, 2023;29(89):135-62. [Persian]

[DOI: 10.66224/ihio.6.4.316]